

Daniël Lechner

Gert J.J. Biesta & Denise Egéa-Kuehne (eds.), *Derrida & Education*. London & New York: Routledge, 2001. ISBN 0-415-21813-6, 251 blz., Euro 102,00-.

Derrida & Education, onder redactie van Gert Biesta en de Franse pedagoog Denise Egéa-Kuehne, vormt het tiende deel van de prestigieuze serie *Routledge International Studies in the Philosophy of Education*. Het boek is wat het in de eerste zin belooft te zijn: 'the first book-length study of Derrida and education'. Zo een studie was hard nodig. Het denken van Derrida heeft als dat van geen andere hedendaagse filosoof aanleiding gegeven tot onbegrip onder sceptici en misbruik door adepten van het postmodernisme. Menig Nederlandse pedagoog is hoofdschuddend teruggekeerd van conferenties aan gene zijde van de Atlantische Oceaan, alwaar onder het bannier van 'het poststructuralisme' of 'deconstructie' de meest obscure verhalen werden opgehangen. Dit is niet in de laatste plaats te wijten aan de teksten van Derrida. Qua vormgeving nodigen de boeken uit tot scepticis: wie Derrida voor de eerste keer openslaat, verbaast zich over soms volledig zwarte bladzijden, onafgemaakte zinnen en doorgestreepte woorden. Ook inhoudelijk vergen de teksten de nodige denkinspanning en een stevige dosis goodwill. Derrida's voorliefde voor cryptische formuleringen komt onder meer in het in *Derrida & Education* afgedrukte interview met François Ewald naar voren:

FE: *Is there a philosophy of Jacques Derrida?*

JD: No.

FE: *Therefore there is no message.*

JD: No message.

FE: *Is there anything normative?*

JD: Of course there is, there is nothing but (p. 46, 71).

De auteurs van het boek zijn zich bewust geweest van de misverstanden die Derrida's denken heeft opgeroepen. Ze verdedigen Derrida overtuigend tegen het veelgehoorde verwijt dat diens filosofie uitmondt in een destructief, nihilistisch relativisme.

Met behulp van citaten van Derrida en analyses van diens teksten slagen zij erin aan te tonen dat zijn denken niets van doen heeft met tomeloze destructie en doelloze intellectuele frivoliteit. De auteurs laten zien dat deconstructie onlosmakelijk verbonden is met verantwoordelijkheid, in zoverre het bij deconstructie tegelijkertijd gaat om de kritische analyse van het (zij het filosofisch dan wel sociopolitiek) gegevene, van de wetten waaraan men het gegevene beoordeelt en van de ideale toekomst die men zich voorspiegelt. Deconstructie stijgt uit boven de standaard filosofische kritiek doordat die uitgaat van de principiële onbeslisbaarheid van morele dilemma's, de fundamentele ongewisheid van het eigen standpunt en de radicale openheid van de toekomst, de utopie en het andere.

De auteurs overtuigen vooral in hun opzet aan te tonen dat Derrida's filosofie in wezen een ethiek vormt door de verwantschap met het denken van de Franse filosoof Emmanuel Levinas te benadrukken. Didier Cahens bijdrage *Derrida and the question of education*, Gert Biesta's *Preparing for the incalculable*, Peter Trifonas *Teaching the Other*, Julian Edgoose's *Derrida and the ethical aporias of education*, Zelia Gregoriou's *Does speaking of others involve receiving the other?* en Denise Egéa-Kuehne's *Derrida's ethics of affirmation* beklemtonen de parallellen met Levinas, wiens filosofie draait om het respecteren van de verscheidenheid van de ander. Deconstructie impliceert voortdurende alertheid voor alle vormen van denken, schrijven en handelen die de ander definiëren of vastleggen. Deze alertheid vergt een radicale openheid van het eigen zelf. Respect voor de verscheidenheid van de ander betekent automatisch openstaan voor verandering van jezelf door de dialoog met de ander. Deconstructie komt dus niet neer op de vermeende postmodernistische speelsheid of nietsontziende afbraak van alle waarden en wetten. Deconstructie gaat om de meest diepgaande ethische en politieke kwesties.

De tweede taak die de auteurs op zich nemen, is te laten zien hoe Derrida's filosofie vruchtbaar gemaakt kan worden voor de pedagogiek. Zij maken duidelijk dat dit proces in ieder geval niet de vorm kan aannemen van het lineair toepassen van Derridaanse concepten en ideeën op opvoeding en onderwijs. De auteurs opteren in plaats daarvan voor 'an engagement of his forms of reasoning and analyzing with educational issues' (p. 4). Om die reden hebben de auteurs gekozen voor de titel *Derrida & Education*: de titel geeft een eerste indruk van het onderwerp van het boek zonder de relatie van Derrida met het thema opvoeding nader te bepalen. De negen auteurs van de afzonderlijke bijdragen hebben daarom in alle vrijheid hun invulling mogen geven aan de relatie van Derrida en opvoeding. De lezer die op zoek is naar een eenstemmige beantwoording van de vraag wat het belang van Derrida's filosofie voor theorie en praktijk van opvoeding is, zal daarom bedrogen uitkomen.

Derrida & Education vormt een bont geschakeerd geheel, waarin de relatie tussen Derrida en opvoeding evenveel dimensies heeft als het aantal auteurs van het boek. Cahen en Trifonas argumenteren dat opvoeding in het hart van Derrida's filosofie genesteld is. De vraag hoe we de ander een ander kunnen laten zijn, is volgens hen een intrinsiek pedagogische kwestie. Didactische manipulatie pleegt inbreuk op de verscheidenheid van de opvoedeling. De inzet van deconstructie is de ander zoveel mogelijk zichzelf, ofwel een ander te laten worden. Biesta lijkt te doen wat de inleiding van het boek verbood: in de slotparagraaf van zijn bijdrage trekt hij de conclusies voor de opvoedingspraktijk van Derrida's idee van de waardering voor de ander. Het probleem van de opvoeder is dat hij of zij de opvoedeling moet erkennen als ander maar dat elke erkenning de ander direct vastlegt. Dit onoplosbare probleem laat zich volgens Biesta nog het beste bestrijden door voortdurend waakzaam te blijven voor eigen handelingen die de ander vastleggen.

Bij Paul Standish krijgen pedagogische en didactische ideeën ruim baan maar is Derrida tamelijk ver te zoeken. Hij onderwerpt de idee van 'open learning' aan een analyse waarin Derrida nauwelijks aan bod komt. Edgoose gaat in op de precare situatie waarin onderwijzers zich bevinden wanneer ze de verscheidenheid van de ander willen respecteren in de lespraktijk. Op basis van Derrida komt Edgoose tot de conclusie dat de rechtvaardige, ethische verantwoorde klas alleen gestalte kan krijgen indien de stem van de ander gehoord wordt. Het ontbreekt de leraar echter principieel aan vastomlijnde formules die garanties bieden dat zijn of haar keuzes de juiste zijn. Hij roept leraren daarom op tot schroom. Egéa-Kuehne belicht hoe taal en cultuur barrières kunnen vormen voor gelijk recht op onderwijs van minderheidsgroepen; Gregoriou dat 'postcolonial' luisteren naar 'the voice of the other' een pedagogische houding van bereidheid tot leren van de ander verlangt. Zij zien de winst van Derrida's filosofie voor de pedagogiek vooral in de bewustwording van structuren in opvoeding en onderwijs die ongelijkheid bevorderen. Michael Wimmer deconstrueert de relatie van 'Bildung' (dit wil zeggen: vorming door anderen) en 'self-Bildung' door 'Bildung' op basis van Derrida's 'ethics of the gift' te portretteren als een gift van het ene individu aan de ander. 'Bildung' als gift maakt het mogelijk te denken over opvoeding als een proces waarin het ene individu de ander iets leert zonder de eigenheid van het individu te beschadigen. 'Bildung' als gift bemiddelt tussen 'Bildung' en 'self-Bildung'.

Michael Peters plaatst ten slotte Derrida in de geschiedenis van het westerse humanistische denken en bespreekt Derrida's utopie van 'the new humanities'. Peters zoomt op basis van de gedachten van Derrida in op vorming aan de letterenfaculteit en bepleit ten aanzien daarvan vooral een grotere openheid van geest.

Voor deze diversiteit valt veel te zeggen bij een boek over Derrida en opvoeding. Eén homogene opvatting over de implicaties van Derrida's filosofie voor het denken over opvoeding en onderwijs zou, net als een beperking tot één enkel thema, inderdaad tegen diens filosofie indruisen.

Het grootste probleem van *Derrida & Education* schuilt wellicht in de beperkte toegankelijkheid van het boek. Op enkele bijdragen na - zo vormt Biesta's artikel een glasheldere introductie in Derrida's denken - vereisen de artikelen filosofische voorkennis. Het stuk van Peters, bijvoorbeeld, is zonder kennis van Heideggers volumineuze *Sein und Zeit* niet te begrijpen. De lezer dient verder bereid te zijn zich door heel wat jargon heen te werken. Maar wie bereid is formuleringen als 'the cultural politics of the sign in light of the politology of a structuralist "educational" agenda dismissive of script' (p. 99) voor zichzelf begrijpelijk te maken, vindt in het boek een geslaagde poging om Derrida zorgvuldig beargumenteerd te ontsluiten voor de pedagogiek.